

EL BARÓ DE GÉRANDO A GIRONA

LLUÍS MARIA DE PUIG

GIRONA DINS LA CATALUNYA FRANCESA

Tothom sap que Girona visqué uns dels moments més difícils de la seva història durant els famosos setges de 1808 i 1809 i els anys que els van seguir, els anys de l'ocupació francesa, fins al 1814. És una realitat indiscutible que la destrucció demogràfica, urbana i econòmica que va suposar l'assetjament va condicionar la ciutat per als següents cent anys, fins a tal punt va ser tremenda la patacada, especialment forta precisament en la destrucció física de la ciutat i en vides humanes. Després de la guerra vingué l'ocupació, que fou també dura, encara que comportés algun element no necessàriament negatiu. L'ocupació, sobretot en els seus aspectes militars, amb tot el que tenia de subjugació ignominiosa no fou una etapa que podem titllar de malaguanyada, malgrat els problemes d'una situació de guerra i els abusos de poder de la força dominadora; en una certa mesura fou una etapa de construcció, de redreçament de la ciutat. Ens hem ocupat, juntament amb Ramon Alberch¹, del que fou l'etapa de la presència francesa a Girona, seguint les petjades de Joan Mercader, Carles Rahola i Tomàs Noguer², i em sembla que hem pogut demostrar l'esforç dels homes del règim civil francès per refer, normalitzar i modernitzar la ciutat delmada després dels terribles i devastadors mesos de bloqueig i bombardeigs.

¹ Alberch, Ramon, *Els orígens de la Girona contemporània*, De Puig, Lluís Maria, *Girona Francesa (1812-1814)*, Girona Ed., Gothia, 1976.

² Mercader, Joan, *Catalunya napoleònica, La annexió de Catalunya al Imperio francès*, Rahola, Carles, *La ciutat de Girona, La dominació napoleònica a Girona, Proses històriques, Visions Històriques*. Noguer i Mosqueres, Tomàs, *Girona vuitcentista: la ciutat sota el jou napoleònic*

Una vegada caiguda la ciutat el desembre de 1809, i atenuat el sistema militar dels primers moments de la ocupació, els francesos i els afrancesats (o simplement els col·laboradors que de bona fe o per interès, o més o menys forçats, van ajudar a refer la ciutat) van endegar una tasca de reconstrucció i de recuperació de la vida econòmica i ciutadana, anorreada pel càstig dels fets de guerra que la deixaren en runes i fins mancada de la netedat i higiene mínimes per menar una vida saludable. Una vegada realitzada aquesta primera tasca de desenrunament i salubritat, amb l'Ajuntament com a intermediari i principal agent defensor de les necessitats urgents dels gironins, es posaren en marxa tot un seguit de mesures imprescindibles per començar a insuflar una nova vida a una Girona exhausta, desolada i aclaparada pel xoc extremidor que acabava de sofrir.

La primera etapa de la dominació napoleònica s'allargà des de finals de 1909 fins als inicis de 1812, temps en el qual l'invasor realitzà una campanya de domini militar de quasi tota Espanya, i alhora una primera ordenació administrativa (inspirada i promoguda per Corregidor de Girona el destacat afrancesat figuerenc Tomàs Puig, que maldà per a dotarla de trets catalanitzants³) allà on l'ocupació s'havia consolidat com era el cas de Girona i la seva contrada.

CATALUNYA DINS L' IMPERI FRANCÈS

Fou llavors, el 1812, quan Napoleó, en el punt culminant de les seves victòries, des de Rússia, decretà l'annexió (sense cap gran canvi de caràcter constitucional i sense utilitzar el terme annexió⁴) de Catalunya a l'Imperi Francès, amb dos decrets que situaven Catalunya fora de la sobirania espanyola i passava a ser governada i administrada com una qualsevol altra regió de l'imperi, d'aquell immens estat que va arribar a tenir prop de 140 departaments⁵, entre ells els quatre catalans.

L'imperi francès volgué ser l'estat francès. Pel fet d'englobar territoris que no havien estat mai francesos se l'ha confós amb altres concepcions polítiques, com el Gran Imperi, o la Gran Nació o la Federació europea, que no

³ Ens hem ocupat d'aquest personatge remarcable a *Tomàs Puig: catalanisme i afrancesament*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1985.

⁴ Mercader i Riba, Joan, La anexió de Catalunya al Imperio Francés (1812-1814), *Revista Hispania*, n. XXVI, Madrid, 1974.

⁵ Monnier, François, *Département*, Dictionnaire Napoléon, pp.590-593

tingué mai una construcció institucional i política, bé que s'entenia sota aquest nom, la gran confederació d'estats que volgué organitzar Napoleó entorn de França, de la qual l'Imperi Francès n'era el nucli central.

En aquest sentit és important assenyalar que Napoleó, en afegir als departaments en què estava dividida França tots els que hi volgué integrar provinents de les seves conquestes, no feia altra cosa que voler eixamplar el territori, però sobre la base, establerta en la Constitució de 1799, de conformar un sol tot uniformement sotmès en totes les seves parts a una legislació i a una administració comuna. Napoleó volia un país unitari i fortament centralitzat. En realitat i com ha estat remarcat per Aulard, Godechot, Monnier, Ponteil i tots els que han estudiat l'organització de l'imperi⁶, la divisió en departaments no era pas una fórmula de descentralització i d'autonomia administrativa, ans tot el contrari; eren la fórmula de connexió amb un centre absolut, de qui depenien totalment. Era el sistema jacobí, autoritari i uniforme que començava a caminar. Pel que fa a aquesta concepció de l'organització de l'imperi, en relació a l'annexió de Catalunya, ens cal notar doncs, sense cap mena de dubte, que el que volia Napoleó era integrar plenament el nostre país a França. No pas només, com havien ambicionat Tayllerand i d'altres⁷, de crear una mena d'estat tap entre França i Espanya, de províncies associades a l'imperi amb aquest objectiu estratègic, no; Napoleó, decretant la divisió departamental i l'administració convertia la Catalunya del sud en una part de França, de la França *indivisible*, com ja ho era, d'altra banda, la Catalunya nord.

Els dos decrets de 24 de gener i dos de febrer de 1812⁸, signats pel gran cors consistien, doncs, en la divisió de Catalunya en quatre departaments, seguint el model típicament francès: el del Ter capital Girona; el del Segre, capital Puigcerdà; el de Montserrat, capital Barcelona, i de les Boques de l'Ebre, capital Lleida, el primer; i el nomenament de dues intendències, les de l'Alta i la Baixa Catalunya, amb capital a Girona i a Barcelona. L'intendent de Girona ho seria, doncs, dels departaments del Ter i del Segre i, de fet, aquesta seria l'única part de Catalunya, especialment el que avui coneixem com a

⁶ Aulard, *La centralisation napoléonienne a Eudes et leçons*, V. II, pp113-195, Godechot. *Europa y América en la época napoleónica*, Barcelona, Labor 1969, Ponteil, *F. Napoléon Ier et l'organisation autoritaire de la France*, París, 1956.

⁷ Fugier, André, *Napoleon et l'Espagne*, París, Felix Alcan, 1930, p.311. Pla Josep, *Sobre París i França*, p. 425, Conard, *Pierre, Napoléon et la Catalogne*, París, Felix Alcan 1910, p.34.

⁸ A.H.M.G. Manual d'acords 1812-1813. Acta 12 de febrer.

comarques gironines, vertaderament integrada fins cap a la fi de 1813 al sistema imperial, atès que tot el territori era ocupat, la qual cosa permeté establir el règim civil amb una certa vigència i continuïtat. Això féu que Girona esdevingués de fet la capital de la Catalunya ocupada, ja que pels avatars de la dominació precària dels francesos a d'altres llocs de Catalunya, Girona esdevingué el reducte de l'ocupació napoleònica, el lloc on sovint s'instal·laren els caps militars i des d'on es dirigiren les operacions de l'exèrcit francès, i des d'on s'administra com es pot tota la Catalunya ocupada. A les darreries del domini napoleònic, tot seria encara més clar: quan Catalunya seria organitzada en una sola intendència, la capital va ser Girona⁹.

Tot plegat féu que la ciutat de l'Onyar acabés essent també l'únic espai de Catalunya en el qual hom pogué apreciar l'administració francesa segons els paràmetres que regien al conjunt de l'imperi, i això en el marc de les dificultats i les resistències que suposava l'estat de coses: per una banda el règim militar imperant, amb les seves necessitats i els seus abusos, i per l'altra la mateixa evolució de l'ocupació, a mesura que passava el temps cada vegada menys evident i definitiva, i a partir d'un cert moment perceptiblement interina. Cosa que no treu que, en els primers temps, s'instaurés a Girona una nova organització administrativa i judicial, que és que el vingué a posar en marxa l'intendent de l'Alta Catalunya que va nomenar Napoleó, el baró de Gérando.

UN HOME DE LLETRES AL SERVEI DE L'ESTAT.

Napoleó ho decidia quasi tot en aquell mon jerarquitzat a ultrança. I fou ell qui decidí enviar una personalitat selecta a organitzar la Catalunya francesa. En aquest nomenament trobem el millor Napoleó, l'home sensible a la cultura, que vol expandir la il·lustració, que se serveix d'esperits il·lustrats i bons gestors per construir el nou país. És el Napoleó lletrat, dels savis a Egipte, de l'Institut, del codi civil, el que envia aquell funcionari que era un home de cultura a Girona. Joseph-Marie de Gérando, baró de Rathsamhausen, la persona que l'emperador va enviar a Girona a organitzar el règim civil de l'imperi, no era pas un administrador qualsevol. Era, per contra, una personalitat destaca-

⁹ Les intendències són de fet un tret de l'anterior administració i no pas un nivell institucionalitzat a la resta dels departaments francesos. Per això en la bibliografia francesa que tracta aquests assumptes es parla de sistema particular de Catalunya en relació a la resta dels departaments de l'imperi.

da del món intel·lectual de l'època, a qui en tot cas l'emperador va fer actuar en alguns importants assumptes polítics i en qüestions d'alta responsabilitat de la funció pública. El cas és que aquest home que s'ocupà de Girona durant un any, per la seva obra precedent i pel que realitzà posteriorment, és considerat una figura de la França del seu temps.

Per situar-nos davant del personatge diem que va néixer a Lió el 29 de febrer de 1772, fill d'un arquitecte d'una família que s'havia establert a la zona des de feia molt de temps. Pel seu any de naixement és fàcil comprendre que tingué una joventut sotragjada pels anys revolucionaris. El 1789 tenia setze anys. Fou segurament aquell marc de profunda convulsió que el portà a abandonar una certa vocació religiosa juvenil (havia iniciat la carrera eclesiàstica)¹⁰ i a llançar-se a un activisme a favor de la llibertat de consciència i de culte, sobre els quals escriví, mentre el trobem el 1793 participant en la insurrecció que es produeix a Lió contra els excessos de la Convenció, essent un dels defensors de la ciutat quan aquesta va ser assetjada. El van ferir i fer presoner fins al punt que salvà la vida per un pèl (algun biògraf afirma que fou condemnat a mort i un capità li salvà la vida commogut davant la seva joventut i decisió; d'altres, diuen que un consell de guerra anava a condemnar-lo a mort i que va ser defensat amb tanta força que fou perdonat¹¹), es va escapar cap a Suïssa i més tard anà a Nàpols, on es guanyà la vida fent d'escrient en una empresa de comerç.

Gràcies a l'amnistia de 4 de Brumari (26 d'agost de 1795) en què es va indultar els lionesos, als 22 anys va poder entrar a França, concretament a París, on va ajuntar-se amb el seu antic condeixeble Camille Jordan (polític amb qui tindrà una llarga relació, quasi tota la seva vida) que formava part del Consell dels cinc-cents, en haver estat elegit a Lió com a diputat del Roine, on destacà per la seva oratòria crítica contra el Directori i a qui Gerando va haver d'amagar en el moment del cop d'estat de 18 Fructidor. Tots dos hagueren de sortir corrent cap a Alemanya. Eren temps d'aventures i desventures, que feren qualificar aquella etapa de la seva vida de "joventut perillosa i errant", d'una persona que es revelaria posteriorment més aviat com un home prudent i reflexiu, un home de llibres i despatx. No seria, però, debades aquella estada

¹⁰ Segons Rahola, va renunciar a ser clergue en saber les persecucions de què eren víctimes els sacerdots sota la revolució, a "L'intendent Baró de Gérando" a *La dominació napoleònica a Girona*, pp.24-30.

¹¹ Machelon, Jean Pierre, *Gérando*, a *Dictionaire Napoléon*, p.796.

germànica, des del punt de vista de les amistats i els coneixements que pogueren adquirir en un país que comptava en aquells anys amb figures com Humboldt, Goethe, Schiller i Wieland, personalitats que pogué tractar per aquells mateixos anys Madame Stael, amiga de Gérando i Jordan qui, segons Balayé, formaven part d'un cercle d'erudits emigrats que coneixien bé el que passava més enllà del Rin¹²

Trobem Gérando després ingressant com a "Chasseur a cheval" en un regiment de cavalleria ubicat a l'Alsàcia, concretament a Colmar. Aquest sojorn fou determinant futur del nostre home. Allí conegué Marie-Anne de Rathsamhausen, dona intel·ligent i culta, filla d'una prestigiosa família alsaciana, amb qui es casà, el 31 de desembre de 1798¹³, i a amb qui compartí una relació familiar molt unida i una vida social i literària de certa volada, com veurem.

Sense que sapiguem amb detall com es formà intel·lectualment, quins foren els seus mestres, les seves fonts i els seus estudis, per aquell temps, 1799, va començar a excel·lir pels seus treballs literaris, i guanyà un concurs organitzat per l'Institut sobre la influència dels signes en la formació de les idees, una temàtica que havia posat de moda l'Abbé de Condillac, amb la seva concepció psicològica sensista, seguint Locke, que arribava, a partir de la *sensació de necessitat*, a definir fins i tot una concepció de la societat, que va influir ideòlegs i pensadors. El nostre home era un seguidor d'aquelles teories.

Gérando, gràcies a aquella distinció, pogué obtenir una excedència il·limitada de la milícia i per mitjà de Lucien Bonaparte se li donà la plaça de secretari del Bureau consultatiu de les arts i del comerç. Aquesta funció li permetrà fer dues coses que li donaran nom. D'una banda, seguir els seus estudis filosòfics que, com diem, li procuraran un cert prestigi intel·lectual, i mantenir una vida d'amistats i de societat parisina distingida i brillant.

Gérando freqüentà els salons i mantingué relació amb nombroses personalitats de l'època. En una certa mesura, durant uns anys ell i la seva esposa foren selectes individualitats d'aquell món d'esclarits, aristòcrates, alts funcionaris, militars, professors, escriptors i artistes liberals que influïen en l'opinió pública. Entre les relacions estretes dels matrimonis Gérando-Rathsamhausen hi havia Mme. Recamier i Mme. Stael, probablement els dos paradigmes de la societat de París dels anys del Consolat i l'imperi.

¹² Balayé, Simone, Stael-Holstein, a *Dictionnaire Napoléon*, p.1.591

¹³ Rahola, Carles, "La baronessa de Gérando", a *Estudis napoleònics*, 106-110

Ara, l'important no era la vida mundana, per extraordinària i refinada que fos, sinó el treball al qual s'aplicà Gérando. Durant aquells anys va completar el seu primer estudi que va publicar com *Els signes i l'art de pensar* i no parà d' escriure, sobre diverses matèries van destacar, per exemple, les seves *Consideracions sobre els diferents mètodes a seguir en l'observació dels pobles salvatges* (1801), un treball sobre *La generació dels coneixements humans*, seguida d'una impressionant *Història comparada dels sistemes de filosofia*, en tres volums (1804) que, pel que ens diuen els seus tractadistes, encara avui té interès. Aquest mateix any, reconeguda la seva ciència, entra a l'Institut, a l'arxifamós Institut Nacional de França, que havia estat creat per la constitució de l'any III (1795) amb l'objectiu de "recollir els descobriments i perfeccionar les arts i les ciències". Napoleó va ser nomenat membre de l'Institut el 1797 en la branca de ciències i matemàtiques, secció de les arts mecàniques, i sempre n'estigué orgullós (potser per això, quan es trobà a Egipte i amb l'estol de savis que hi envià, creà l'Institut d'Egipte). Gérando formà part inicialment de la classe de ciències morals i polítiques, si bé en una llista de 1810 el trobem a la classe d'Història i literatura. Aquell any 1804, en reconeixement del seu talent ja conegut, fou admès a l'Acadèmia d'Inscripcions i de Belles Arts.

UN HOME DE NAPOLEÓ

L'apreci i consideració que se li té es converteixen aviat en l'oferta de llocs de responsabilitat. Una de les persones que li donà suport, com hem dit, és Lucien Bonaparte, germà de Napoleó amb idees pròpies, patrici destacat de la vida cultural i política del moment i encara d'influència evident en aquells anys. El ministre de l'Interior, Champagny, nomenà Gérando secretari general del ministeri, on romangué sis anys, amb el títol, a partir de 1808, de mestre de peticions al Consell d'Estat. Es mostrarà ràpidament com a un gran administrador i com a un funcionari solvent i creatiu, proposarà reformes innovadores, alguna de les quals el farà passar a la història de França, com la de crear una caixa de pensions per als vells funcionaris de l'administració. Esdevindrà un home de confiança a qui s'encarreguen missions delicades, com la de la integració de Gènova a França, l'any 1805. A principis de l'any següent, el mateix ministre de l'Interior, havent rebut la demanda de l'emperador de preparar un estat general de la situació de l'Imperi, va encarregar a Gérando aquesta tasca, que va presentar ell mateix, directament, a l'emperador, davant

qui contestà durant dues hores, amb gran seguretat i precisió, les nombroses preguntes que Napoleó li va fer. L'endemà fou nomenat inspector d'impostos¹⁴.

Gérando havia entrat ja en l'àmbit de la confiança de Napoleó. I és curiós, puix que era un amic de madame Stael i passava per ser un dels coneixedors de la cultura alemanya –la baronessa era alsaciana–, grup poc estimat per l'emperador; a més el fet de ser un protegit de Lucien Bonaparte tampoc no era necessàriament bo, ateses les topades entre el germans. Però Napoleó veié en Gérando l'home competent i culte, i no es deixà emportar per cap altre sentiment que el de convertir-lo en un agent de la seva causa. Els anys següents li foren confiades missions d'indubtable importància política. Va formar part de les comissions enviades a organitzar la Toscana, després que aquesta regió fos annexionada a l'imperi l'any 1808, i més tard (1809-1811) se li encarrega l'administració dels estats romans del Papa, en els quals, al capdavant dels departaments d'interior, comerç i instrucció pública, realitzà una important tasca, que evità l'enfrontament amb la població. L'actuació era delicada per a un catòlic, però ho portà amb molta diplomàcia i s'esforçà a millorar els serveis públics, la sanitat, l'agricultura, la salvaguarda del patrimoni de la Roma antiga, ordenà treballs de restauració de la Via Appia i el Coliseu, i fundà la Universitat de Perusa. Quan tornà a París va voler explicar a Napoleó les equivocacions que s'havien comès als estats papals; l'emperador no en volgué saber res, però l'endemà el nomenà conseller d'estat, membre de la Legió d'Honor (18 de febrer de 1811 i, un mes després, baró de Rathsamhausen, o sigui, el títol amb el nom de la família de la seva esposa¹⁵.

El reconeixement que li feia Napoleó quasi no podia ser més afectuós, com a condecoració, com a ascensió de classe ni com a *modus vivendi*, puix que com a conseller d'estat tenia assegurada una posició social i econòmica gens negligible. El Consell d'Estat era de fet el gran cos estatal, el primer i la nineta dels ulls de Napoleó, que el presidia. Essent un òrgan consultiu, anà molt enllà en les seves prerrogatives i tingué una gran importància. Els seus membres els nomenava l'emperador i eren tots gent de mèrit i de la seva confiança¹⁶. Gérando es féu mereixedor d'aquesta confiança i el seu nom figura al costat de les grans personalitats que han estat membres d'aquesta important institució francesa.

¹⁴ Rahola, "L'intendent general Baró de Gérando" a *La dominació napoleònica a Girona*, p. 25

¹⁵ Michelin Op. cit, p.796, Rahola Carles, *La dominació*, p. 26

¹⁶ Durand Charles, *Etudes sur le Conseil d'Etat Napoleonien*, París, 1949.

ELS SALONS DE PARÍS

Ha estat remarcat que Maria-Anna Rathsamhausen era una personalitat “que brillà en els salons parisencs a les darreries del segle XVIII i a començaments del XIX.”¹⁷ La seva notorietat li pervingué dels cercles que freqüentà a la capital francesa, com ja hem assenyalat, espais més o menys aristocràtics es desenvolupava un nivell de relacions i converses sobre temes literaris, filosòfics i polítics, on es comentaven les obres dels escriptors, i s’hi discutia de la ciència i la societat, on s’exercia la crítica en vetllades famoses en què es produïen a vegades celebrats enfrontaments dialèctics. Aquelles tertúlies han donat lloc a una certa bibliografia, ambivalent i contradictòria, però extensa i no mancada a voltes d’informació interessant, sobretot pel que apareix a les biografies dels tertulians més famosos d’aquelles sofisticades trobades nocturnes. És un fet que els salons foren espais de crítica política, de xafarderia cortesana i de propagació de la maledicència contra aquest o aquell, quan no es convertien en cercles de propaganda subversiva (reialista i reaccionària o liberal, segons els casos). Per això Napoleó feia vigilar els salons i tingué serioses topades amb alguns dels seus animadors. També és cert que en ambivalència fàcilment deduïble eren llocs que es prestaven sovint a la frivolitat, a les aventures i els escàndols sentimentals i a les *liasons dangereuses* de tot ordre.

Però malgrat tot, amb una indiscutible càrrega cultural i amb la participació de personalitats que donaven altura a aquella vida fatalment mundanal i elitista. No oblidem que l’estol de “saloniers” era format per gent de posició i de talent: Stael, Constant, Récamier, Tayllerand, Jordan, Lemontey, Legouvé, Laharpe, Bernadotte, Moreau, Montmorency, Chateaubriand, Joubert, els germans Bonaparte, Lucien i Joseph, Lafayette, Barnave, Chénier, Mirabeau, Verniaud, Byron, Massena, David, Gérard, Fox, Mérimée, Saint-Beuve, Lamartine, Balzac, Hugo, Delacroix, Tocqueville, Musset, Stendhal, Genlis, són noms que donen idea de l’interès de les converses i les idees que circularen per aquells cenacles ambivalents i dispersos, però plens de gent d’indubtable talent que tingueren ocasió de conèixer en una gran majoria el nostre Gérando i la seva muller.

Aquella atmosfera de cultura refinada i d’amistats sublimades per un afany de coneixement, d’erudició i de perfeccionisme, donava lloc a voltes a

¹⁷ Rahola, “La baronessa de Gérando” a Estudis napoleònics, pp106-110.

intercanvis epistolars que constitueixen un autèntic gènere literari. Madame de Gérando fou precisament una escriptora de cartes especialment reeixida; tant, que va ser publicat un volum de les seves missives, amb un pròleg de Mme de Stael, en el qual aquesta remarca la gràcia literària de l'autora i les seves idees. Són cartes interessants que permeten conèixer bé l'ambient dels salons de l'època amb l'autenticitat d'unes ratlles escrites per no ser públiques i marcades per l'intimisme.

Era doncs una gran dama, la senyora Gérando. Ella i el seu marit van ser, pel que sembla, persones clau en la formació de Mme. Recamier, famosa ja de jove pel seu talent i la seva bellesa. Aquesta influència farà dir a Herriot: "Gràcies a aquestes precioses amistats, Mme. Récamier, cap als vint anys, no va caure en la coqueteria vulgar. Il·lustrada pel geni de Mme de Stael, encoratjada per la clarivent tendresa d'un Jordan, sostinguda per la dignitat d'un Gérando, ella conquerí per una educació pacient el que no havia trobat a penes en el medi d'on havia sortit"¹⁸.

Aquest era l'home que trià Napoleó per fer-se càrrec de la intendència de l'Alta Catalunya, la dels departaments del Ter i del Segre, el cap del règim civil napoleònic que s'instal·là a Girona amb la missió d'organitzar el país com una part qualsevulla del territori francès.

LA GIRONA DE GÉRANDO

L'annexió de Catalunya a l'imperi es produïa després de dos anys de dominació francesa durant els quals se succeïren almenys dues etapes, la primera, immediata al xoc dels setges, sota el comandament del mariscal Augereau, duc de Castiglione, un dels vells generals de les campanyes d'Itàlia, que assajà una organització i una política d'acostament als catalans, inspirada per Tomàs Puig, fins al punt que aquell programa *moderat* no va agradar a les altures i es passà a una nova orientació significada pel mariscal Macdonald, duc de Tarento, a partir de mitjans de 1810, que tendí a afrancesar l'administració i a aturar l'assaig catalanista, mentre s'ocupava, sobretot, de les campanyes militars, fins al 1811, en què retornà a França. Les dues etapes es desenvoluparen enmig d'una gran penúria econòmica, d'un conformisme obligat de la gent, d'intranquil·litat en els camins pels patriotes i pels bandolers,

¹⁸ Herriot, V. *Mme Récamier et ses amis*, París 1913

d'una contemporització també forçada entre els invasors i les autoritats civils i eclesiàstiques del país i d'un primer esforç per redreçar la ciutat, intentant procurar menjar per a tothom, desenrunant els carrers, creant una mínima activitat econòmica, obrint l'ensenyament als petits...

En el moment d'arribar Gérando, les previsions alimentàries eren catastròfiques: la collita del gra havia estat perduda en gran part i l'ombra de la fam planava sobre la ciutat i comarca. D'altra banda, encara que teòricament la conquesta estava acabada i el territori pacificat, això no era així i Gérando tingué serioses dificultats, com expressen les seves cartes als militars, per traslladar-se d'un lloc a l'altre. En un determinat grau mai no cessaren els escamots de patriotes o bandolers (no s'acabava de saber de què es tractava exactament) de fer els camins extremadament perillosos fins i tot per a les autoritats franceses que anaven, evidentment, protegides.

El baró-intendent va posar en marxa la nova organització fins allà on va poder, els dos departaments, ja citats, amb les corresponents prefectures. A Girona el prefecte fou Prudenci Guillem Roujoux, cavaller de l'imperi, i els subprefectes, Las Cases, a Figueres (que no s'ha de confondre amb el més tard memorialista de Napoleón) i Béranguer (Vic-Olot). La implantació de l'administració napoleònica seguí, és clar, els avatars de la guerra i la seguretat dels camins, de manera que no podem pensar en un establiment homogeni i en condicions de normalitat. Si bé el Departament del Ter fou el que més veié implantada l'administració francesa, ni tan sols en aquest hi hagué una completa i total normalització, encara menys una duració. No oblidem que el 1813 és un any de reculada francesa i que en començar 1814 ja està tot dat i beneït.

En tot cas, a Girona, com arreu de l'imperi, Gérando establí el govern i l'administració clàssics. Sota el prefecte i els subprefectes, les Direccions Generals de Contribucions, Duanes, Registre i Dominis, Drets Reunits, Casa de la Moneda, Ponts i Camins i Comissaria de Policia. Sota aquestes estructures, Gérando i els prefectes van organitzar l'acció de govern en totes les àrees, amb una secretaria que s'ocupava de l'arxiu, la distribució del treball d'oficines, passaports, registre de peticions, sou d'autoritats, consells de departament i districte, vigilància d'espectacles i instrucció, espionatge i informes particulars, presoners de guerra, correspondència general sobre explicacions relatives a les lleis i decrets del govern.

Pel que fa a la fiscalitat, s'organitzà la recepció de contribucions i tributs, admisió de reclamacions, duanes, drets reunits, pensions, requisaments, carreteres, contruccions i reparacions urbanes (esglésies, presons, casernes).

El que en deien els dominis s'ocupaven dels béns nacionals, dels expatriats i emigrats, del seu arrendament i administració, de la venda en algun cas, de l'aixecament de segrests, del culte i de la jurisdicció d'aigües i boscos.

L'administració comunal i policia administrativa englovava la comptabilitat particular dels municipis, l'examen dels pressupostos, el nomenament dels alcaldes i adjunts, els arbitris municipals, guàrdies rurals i missatgers, mercurials, fires i mercats, beneficiència, guàrdia nacional i circulació mercantil. L'oficina de traducció, com indica el nom, es preocupava de passar d'una llengua a les altres els escrits oficials. Sense un ordre de prioritats gaire clar, trobem documents oficials impresos en francès, en castellà i en català.

La justícia va ser una de les branques més integrades al sistema francès, malgrat que els magistrats foren pràcticament tots gent del país. A Girona hi havia una Cort d'Apel·lació i un jutjat de primera instància, així com un Consell de Suplicació. La policia de nova trinca obeïa dues vessants d'actuació: la judicial, com a auxiliar de l'administració de justícia i el manteniment de l'ordre, i la policia de mercats, cultes, sanitat, higiene i vigilància en general.

No es tracta ara aquí de reiterar, pel que fa al funcionament d'aquella nova administració, el que detalladament Mercader, Rahola, Alberch i jo mateix hem explicat en les investigacions publicades sobre la Girona del període¹⁹; diguem simplement que sota el Baró de Gérando s'organitzà el sistema burocràtic francès, la tupida xarxa administrativa i moderna del règim civil napoleònic, encara vigent avui en molts aspectes. No cal dir que per a Girona constituïa una novetat enormement avançada en relació al sistema imperant a la Catalunya de l'antic règim.

Sense deixar de tenir present una circumstància molt decisiva: la presència omnipresent dels militars, que anaven a la seva i no se sotmetien als criteris civils. El fet que els intendents tinguessin el mateix rang que els generals no va complaure precisament aquests, la qual cosa fou motiu de friccions diverses. Es pot afirmar que els militars no col·laboraren gaire amb la tasca del règim civil, més aviat al contrari. Al marge que l'acció dels militars, sense contemplacions, en permanent actitud de conquesta, continuà essent desagra-

¹⁹ Mercader Joan tracta aquest temes en el conjunt de la seva obra napoleònica i en alguns articles particulars a què ja hem fet referència. Rahola, als citats fins ara i a *Visions històriques, Proses històriques*. Ramon Alberch i jo mateix hem dedicat articles diversos a diferents temes de l'ocupació francesa, que fan referència al que fou l'assaig d'implantació del règim civil francès a Catalunya i assenyaladament a Girona.

dable i dura per als habitants del país, i contrastava fortament amb els propòsits i les maneres dels polítics i dels funcionaris que venien a racionalitzar el país i a engrescar els seus habitants en favor del nou ordre, de l'ordre napoleònic. Els militars, convençuts que tota prioritat havia de ser per a les tropes, resolien de manera expeditiva i abusiva els problemes de l'abastiment dels seus homes, del bestiar, els allotjaments, amb freqüents excessos, requises arbitràries i amb mètodes brutals i de vegades salvatges de tractar el poble. L'exèrcit fou el revers de la medalla; la cara fosca i negra de la invasió que Gérando i els seus homes volien convertir en una possibilitat de modernitat i progrés que portés els catalans a una assumpció positiva del nou sistema i, més tard, a una adhesió sincera a França.

LA PETJADA DE GÉRANDO A GIRONA

Aquell filòsof i sociòleg que era el baró napoleònic va procurar a Girona, en aquella hora tan excepcional i difícil, fer les coses amb eficàcia i altruisme. Gérando era un especialista en annexions que va mirar d'organitzar el sistema de nova planta a les nostres contrades alhora que millorar la situació desastrosa en què es trobaven Girona i les seves comarques després dels anys terribles de la guerra. Tenia quaranta anys, una formació extraordinària i una experiència considerable. Es disposà a fer tot el que sabia i podia.

En realitat la seva tasca i la dels seus subordinats no es limità a resoldre els problemes puntuals de tota mena que presentava la situació, ans a planificar pel mitjà i llarg termini, amb la idea de convertir Girona en una vila més de l'imperi, amb totes les innovacions que a França havia comportat la il·lustració i la revolució. L'intent no pogué reeixir, car al cap de poc temps s'acabaria el domini napoleònic; però és remarcable la voluntat que Gérando hi posà, malgrat les dificultats i la incertesa del futur. Hi hagué un esforç per muntar el sistema napoleònic i en bona part les seves estructures van funcionar durant un temps; però més enllà del temps curt de la implantació de les seves estructures, es féu palesa la preocupació dels homes de Gérando pel redreçament industrial i comercial de Girona, per les activitats econòmiques en general, i per les culturals, socials, urbanístiques, lúdiques. Fou un temps de gran activitat que portà a Girona innovacions d'infraestructura, millores urbanístiques i, sobretot, de serveis públics desconeguts fins llavors.

Una de les coses de què s'ocupà Gérando fou d'aconseguir mitjans de subsistència. Promogué els conreus i facilità la producció de les hortes amb el

repartiment de la sèquia Monar²⁰, i vetllà pel repartiment equitatiu de la carn i molt especialment del blat i el pa. Tan com van poder, van provar d'activar el magre mercat alimentari.

L'agricultura fou una permanent preocupació, ja que la guerra i la fugida de no pocs propietaris havia deixat molts camps sense conreu. Gérando arriba a dir en un informe que alguns terratinents han abandonat voluntàriament els conreus. Van promoure roturacions i sembrats, amb la utilització de terres guanyades als rius, com ara amb la dessecació del pantà de Santa Eugènia. Fins i tot planificaren la instal·lació d'un "establiment d'agricultura" o petita plantació experimental, on s'assajarien conreus d'espècies noves. Mentre, per pal·liar l'escassetesa, feien venir gra de França.

Preocupats per l'activitat comercial bàsica de Girona, el mercat diari, el setmanal i la fira de Sant Narcís, van provar d'activar-los. En aquest camp van planificar sobretot, car no hi hagué temps ni mitjans per a fer quelcom immediatament reactivador. Van reglamentar el comerç, van unificar pesos i mesures, van prohibir la venda il·legal i van intentar revifar el mercat, especialment la Fira de Sant Narcís, que consideraren de certa envergadura i es disposaren a reinstaurar-la²¹.

Les comunicacions foren un àmbit extraordinàriament renovador que aportà el règim civil. Primer les carreteres, fins llavors camins vells i pocs. Sota l'administració Gérando es construí una nova xarxa de carreteres. La secció de ponts i camins realitzà una gran activitat i un treball escrupolós i sistemàtic per tal de comunicar, per vies adequades, les poblacions importants. Així, van constuir la carretera de Girona a la Bisbal, i una altra de Figueres a Olot, i de Palafrugell a Torroella que s'allargà fins a Figueres, entre d'altres. També en l'àmbit de les comunicacions es va inaugurar un servei públic de correus, amb una oficina de correspondència que dues vegades a la setmana transportava missives i paquets a la Bisbal, Torroella, Palamós, Figueres i altres poblacions importants.

La salubritat pública fou una obsessió per als francesos. La brutícia de les runes, la neteja del riu i la netedat dels carrers portaren els homes del règim civil a crear un servei que seria una novetat també a la ciutat: la recollida d'escombraries, que suposava un avenç extraordinari en relació a la higiene ciutadana anterior. Però no s'aturaren aquí. A la reconstrucció urbana, que fou molt

²⁰ A.H.M.G. Manual d'acords de 1813. Diversos repartiments d'aigua.

²¹ Mercader, J. La feria tradicional de Sant Narciso.

important, hi afegiren la planificació d'una ciutat bella i agradable. Foren els napoleònides els qui plantaren els arbres (que havien estat tallats pels gironins durant els setges) de la Devesa i tot seguit van prendre mesures per convertir-la en passeig i mantenir-lo net i vigilat. No content amb això, Gérando proposà crear un jardí botànic ric d'espècies curioses i estranyes en aquestes terres. No obtingué el permís i per pal·liar-ho féu plantar arbres joves a la Devesa.²²

Especial atenció atorgaren a la sanitat i als hospitals. Es decretaren vacunes obligatòries i es feren millores hospitalàries. Es reglamentà l'exercici de la medicina, sotmès fins aleshores a habituals abusos de metges i curanderos. D'altra banda s'organitzà la beneficència pública. Gérando, que esdevindria la principal figura francesa en el seu temps sobre aquesta matèria, presentà un programa de caritat pública a fi de socórrer els desvalguts i necessitats. Ell mateix, personalment, creà un "Bureau de Charité" i instà gironins i les autoritats franceses a contribuir-hi, aquests darrers per donar exemple. Davant una gran quantitat de nens abandonats, es preocuparen també de posar en marxa l'hospici.

Gérando s'ocupà i es preocupà per l'ensenyament, que volgué impulsar amb la reintroducció del llatí, la reactivació del col·legi d'instrucció pública i l'organització d'una biblioteca que li serveixi de base. Pel que fa a les activitats que podríem considerar culturals, hem de notar la publicació del periòdic "La Gazette de Gironne" i una certa dèria pel teatre, que van impulsar fins al punt de convertir-lo en una activitat freqüent de la vida gironina. Al costat del teatre, hi hagué un considerable nombre de celebracions, religioses, cíviques i lúdiques, com per exemple els balls, en un intent evident de donar als aclaparats i depauperats ciutadans de Girona una mica de distracció i benaurança enmig de la situació.

Un dels trets que han estat més remarcats del sojorn de Gérando a Catalunya ha estat el de la seva posició en favor de l'ús de la llengua catalana. Rahola ha explicat mol bé aquesta actitud i la seva circumstància entorn de la traducció dels codis. En efecte, després de l'etapa primera de l'ocupació en què s'utilitzà el català al costat del francès, a poc a poc s'havia anat utilitzant cada vegada més el castellà, si bé es mantenia l'ús de la llengua catalana. La qüestió lingüística es plantejà quan es començà a discutir sobre l'oportunitat

²² Mercader J., Projectes napoleònics per a la urbanització i embelliment de Girona. *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, Volim. I Barcelona Institut d'Estudis Catalans, 1947-1951.

d'aplicar ja a Catalunya el Codi Civil de l'Imperi, que havia de canviar radicalment la justícia del país (el mateix Napoleó decidí esperar un cert temps i ja no hi hagué ocasió). Es proposà, però, en aquell moment la traducció d'aquest. La judicatura catalana, acostumada al llenguatge jurídic castellà demanava que es traduís a aquesta llengua. Només Tomàs Puig, aleshores president de la Cort d'Apel·lació de Barcelona, maldava perquè es fes al català. La qüestió és que Gérando, fent-se ressò, tal vegada, del que proposava Puig, o aconsellat per altres, advocà prop del ministre de l'Interior per tal que la traducció fos realitzada en llengua catalana. El seu esforç no va reeixir, ja que París trobà més raonable la posició dels jutges i advocats catalans (ai las....!²³).

UN GRAN SAVI DE LA COSA PÚBLICA

Quan marxava de Girona Gérando, era un home jove a qui li quedava molta feina per fer i tal vegada encara no havia ofert el millor de si mateix. Es reintegrà al Consell d'Estat a reprendre una funció que no deixarà fins a la seva mort. És a dir, que malgrat els diferents i contradictoris esdeveniments polítics que es produiran fins al seu decès, el 1842, va mantenir la plaça sense la més mínima interrupció. No va parar d'escriure (diu Machelon que les seves obres completes no exigirien menys de 25 volums) i, en bona part, sobre el que havia estat la seva experiència com a administrador. El 1819 va obtenir la creació d'una càtedra de dret administratiu, que ell va ocupar, a la Universitat de París, amb algunes dificultats de continuïtat, fins al 1828 i que va il·lustrar amb la publicació de l'obra *Institutes*, de quatre volums, molt pesats per descriptius i detallats, però d'una gran novetat. També impulsà la creació, l'any 1921, de l'École des Chartes

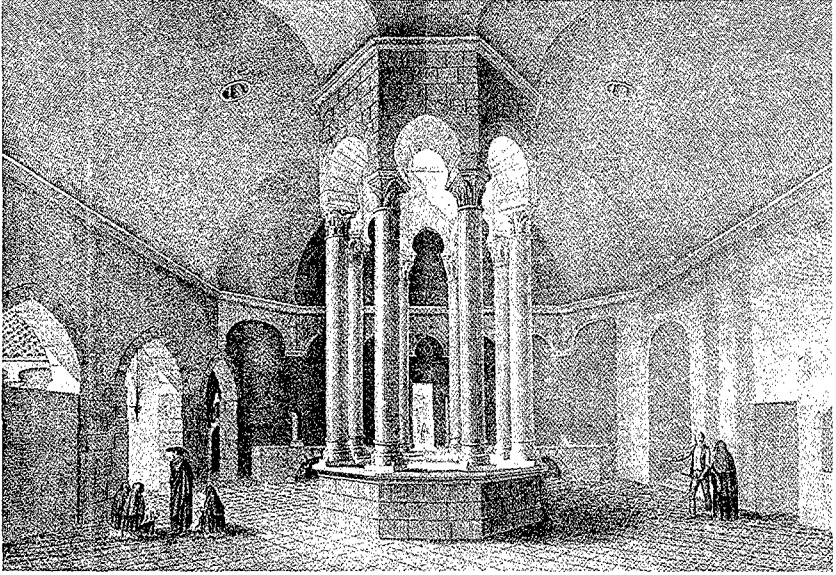
Va dedicar els seus esforços també a l'ensenyament en el seu nivell més elemental. Va escriure un *Curs normal dels mestres de primària*. I va anar decantant la seva aportació filosòfica vers el perfeccionament de les institucions de beneficència, de les quals ell coneixia bé les circumstàncies i problemes que ja havia viscut com a administrador. Així, va consagrar diverses obres a la problemàtica social i institucional dels hospicis, dels asils, dels orfenats, cases de retir per a cecs; s'interessa per l'educació dels sords-muts, sobre els quals exposa una teoria remarcable. I des del punt de vista del seu pensament,

²³ Rahola, C. "El baró de Gérando i la llengua catalana" a *Proses històriques*, pp. 49-51

obres morals com *El visitador del pobre*, de 1820, i d' una manera especial *De la beneficència pública*, en quatre volums, (1839), el situen com a un clar precursor del que seria més tard la doctrina social de l' església o del catolicisme social.

Carregat d'honors (fou nomenat par de França el 1837), va morir a París el 12 de desembre de 1842, als setanta anys. A França el seu nom és evocat, en una bibliografia considerable²⁴, com a una personalitat històrica de primer ordre, que aportà la seva gestió en moments concrets i en qüestions delicades de la política i l'administració, però que al mateix temps féu una aportació ideològica, de pensament, certament avançada per al seu temps. I aquest savi poc distret i molt cartesià dedicà un any de la seva vida a la nostra ciutat, i va posar el seu saber i la seva voluntat filantròpica al servei de la millora de les condicions de vida dels gironins del temps de Napoleó. La seva acció a Girona fou positiva, encara que curta en el temps i precària per les circumstàncies, condicionat tot com estava a la sort de l'imperi, que per aquelles dates començava a trontollar. Notem simplement el fet que una figura important de França ha quedat històricament associada al passat de la nostra ciutat i, pel que en sabem fins avui, havent deixat una petjada digna de ser recordada.

²⁴ Citem-ne només alguns: Bayle-Mouillard, *Eloge de JM de Gérando*, Paris, 1846; Mignet, *Notice historique sur la vie et les travaux de M. le baron de Gérando*, Paris, 1854; Morel, O., *Essai sur la vie et les travaux de Marie-Joseph de Gérando*, Paris, s.d.; Berlià, G., *Gérando, sa vie, son oeuvre*, Picavet, F., *Les ideologues*, Paris 1891; Durosselle, J.B., *Les débuts du catholicisme social en France 1822-1870*, Paris, 1951.

Banys àrabs. Alexandre de Laborde, *Viatge pintoresc i històric*.